Κυριακή ΙΕ' Ματθαίου: Οι εντολές της αγάπης (Άγιος Νικόλαος Βελιμίροβιτς)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 3 Φεβρουαρίου, 2024

(Ματθ. κβ΄ 35-46)

Ὅποιος θέλει νὰ ὀνειδίσει τὸ Θεό, στὴν πραγματικότητα ντροπιάζεται ὁ ἴδιος, ἐνῶ ὁ Θεὸς δοξάζεται περισσότερο. Ὅποιος προσπαθεῖ νὰ ταπεινώσει τὸ δίκαιο ἄνθρωπο, καταλήγει στὸ τέλος νὰ ταπεινώνεται ὁ ἴδιος καὶ νὰ ἐγκωμιάζεται ὁ δίκαιος. Ἐκεῖνος ποὺ βάζει βράχο στὸ δρόμο τοῦ δικαίου ἀνθρώπου θὰ προσκόψει πάνω του ὁ ἴδιος, ἐνῶ θ’ ἀναγκάσει τὸ δίκαιο νὰ σκαρφαλώσει στὰ ὕψη, ἀπ’ ὅπου θὰ βλέπει καλύτερα καὶ μακρύτερα. Αὐτὸς ποὺ φυσάει τὴ φωτιὰ τοῦ δίκαιου ἀνθρώπου γιὰ νὰ τὴ σβήσει, θὰ τὴν βοηθήσει νὰ γίνει μεγαλύτερη, ἐνῶ θὰ σβήσει τὴ δική του.

Στὴν τρικυμιώδη θάλασσα αὐτοῦ τοῦ κόσμου βράχος εἶναι ὁ Θεός, ὅπου οἱ δίκαιοι σώζονται, ἐνῶ τὰ πλοῖα τῶν ἀθέων ναυαγοῦν. Στὴν ταραγμένη θάλασσα τῆς ζωῆς ὁ δίκαιος ἄνθρωπος εἶναι «λῖθος προσκόμματος» γιὰ τὸν ἁμαρτωλό. Ὁ ἁμαρτωλὸς σπρώχνει τὸ βράχο πρὸς τὴ μία πλευρὰ καὶ πέφτει στὸ λάκκο ποὺ ἄφησε ὁ βράχος πίσω του. Ἐκεῖνος ποὺ ρίχνει τὴ σκόνη κόντρα στὸν ἄνεμο, θὰ τυφλωθεῖ. Ἐκεῖνος ποὺ σωρεύει βράχους σὲ μιὰ λίμνη, θὰ πνιγεῖ.

Ὁ Θεὸς ἔχει ἀφήσει σκόπιμα τὸν δίκαιο ἄοπλο καὶ ἀπροστάτευτο σ’ αὐτὸν τὸν κόσμο, γιὰ ν’ ἀποκαλύψει τὴ δύναμή Του καὶ γιὰ νὰ βάλει «λίθον προσκόμματος» μπροστὰ στοὺς τυράννους. Ἕ**να νῆμα δικαιοσύνης εἶναι πιὸ δυνατὸ καὶ πιὸ ἀνθεκτικὸ ἀπὸ μιὰ ἀλυσίδα ἀδικίας**. Ὁ τύραννος προσπαθεῖ νὰ σπάσει τὸ νῆμα τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ θὰ τυλιχτεῖ σ’ αὐτὸ καὶ θὰ πνιγεῖ.

Ὁ σατανὰς προσπάθησε νὰ βλάψει τὸν δίκαιο Ἰώβ, ἀλλὰ τὸν βοήθησε ν’ ἀνέβει στοὺς οὐρανούς. Ὅταν ὁ Ἰὼβ φαινόταν ἀδύναμος, τότε βγῆκε νικητής. Ὁ σατανὰς θέλησε νὰ καταστρέψει τὸ βασιλιὰ Ἡρώδη· Ὁ Ἡρώδης μὲ τὴν κακία του δὲν μπόρεσε ν’ ἀντισταθεῖ. Καταστράφηκε ὁ βασιλιὰς τότε ποὺ φαινόταν παντοδύναμος. Ὅλα ὅσα εἶναι τοῦ Θεοῦ μοιάζουν ἀδύναμα πλάσματα σ’ αὐτὸν τὸν κόσμο, εἶναι ὅμως πιὸ δυνατὰ κι ἀπὸ τ’ ἄστρα, πιὸ ἠχηρὰ κι ἀπὸ τὸ θόρυβο τοῦ ὠκεανοῦ.

Ἀκοῦστε καὶ διδαχθεῖτε ἀπὸ τὶς παρακάτω ἀντιθέσεις, ποὺ οἰκονόμησε ὁ Θεὸς γιὰ τὴ σωτηρία μας: Μωυσὴς καὶ Φαραῶ. Δαβὶδ καὶ Γολιάθ. Ἰὼβ καὶ σατανάς. Ἰερουσαλὴμ

καὶ Βαβυλών. Οἱ Τρεῖς Παῖδες κι ὁ Ναβουχοδονόσορας. Δανιὴλ καὶ Δαρεῖος. Ἀπόστολοι καὶ Ρώμη. Ἂν κατανοήσουμε τὴ διδαχή, ποὺ μᾶς ἔδωσε ὁ Θεὸς μὲ τὰ σαφὴ παραδείγματα αὐτά, θ' ἀναφωνήσουμε μαζὶ μὲ τὸ δίκαιο Δαβίδ: «*Οὗτοι ἐν ἅρμασι καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα*» (Ψλμ. ιθ΄, 8). Θ' ἀντιληφθοῦμε μὲ τὸ νοῦ μας τότε καὶ θὰ συνειδητοποιήσουμε μὲ τὴν καρδιά μας τὰ λόγια τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «*Τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά*» (Α' Κορ. α΄, 27).

Δὲν μπορεῖς πουθενὰ στὴν παγκόσμια ἱστορία νὰ δεῖς καθαρότερα τὴ θέση τοῦ καλοῦ στὸν κόσμο, ὅσο στὸν Κύριο Ἰησοῦ. Νὰ δεῖς δηλαδὴ **τὴν πορεία τοῦ καλοῦ, τὴν πλασματικὴ ἀδυναμία του καὶ τὴν ἀκαταμάχητη δύναμή του**. Ὁ πασίγνωστος ἐμφανίστηκε σὰν ἄγνωστος. Ὁ δικαιότερος καταδικάστηκε ὡς ἄνομος. Ὁ ἰσχυρότερος ἀφέθηκε νὰ θανατωθεῖ ὡς ἀδύναμος. Καὶ ποιὸ ἦταν τελικὰ τὸ ἀποτέλεσμα; Νίκη καὶ δόξα. Ἡ δική Του νίκη καὶ δόξα, μὰ ἡ ἥττα καὶ τὸ ὄνειδος ἐκείνων ποὺ δὲν Τὸν δέχτηκαν, ποὺ δὲν Τὸν ὁμολόγησαν, ποὺ Τὸν βασάνισαν. **Τὸ ἀληθινὸ τέλος ὅμως δὲν ἔφτασε ἀκόμα. Κι ὅταν ἔρθει, τότε θ' ἀναδειχτεῖ ὅλη ἡ μεγαλοσύνη τῆς νίκης Του κι ἡ λαμπρότητα τῆς δόξας Του** . Τότε μόνο θ' ἀποκαλυφτεῖ ὅλος ὁ τρόμος τῆς ἥττας καὶ τὸ ὄνειδος ἐκείνων ποὺ Τὸν καταδίξαν καὶ Τὸν βασάνισαν.

Κάθε φορὰ ποὺ οἱ ἐχθροὶ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ ἔστηναν τὰ δίχτυα τους γιὰ νὰ παγιδέψουν τὸ Χριστό, ἔπεφταν οἱ ἴδιοι στὴν παγίδα. Κάθε φορὰ ποὺ προετοιμάζονταν νὰ Τὸν ταπεινώσουν, ταπεινώνονταν οἱ ἴδιοι. Ὅσες φορὲς προσπάθησαν νὰ Τὸν φιμώσουν, φιμώθηκαν οἱ ἴδιοι. Στὴν πραγματικότητα ὅλα ὅσα ἔκαναν γιὰ νὰ Τὸν ταπεινώσουν, κατέληξαν στὴ δική Του δόξα καὶ στὸ δικό τους ὄνειδος. Αὐτὸ γινόταν τότε, τὸ ἴδιο γίνεται καὶ σήμερα. **Ὅποιος ἀντιτίθεται στὸ Χριστὸ σήμερα, θὰ πέσει, τὸν περιμένει ὄλεθρος** . Μέσα ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀντίθεση θὰ προκύψει ἡ δόξα κι ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, ποὺ θὰ λάμψουν περισσότερο. Ἔτσι εἶναι σήμερα, ἔτσι θὰ εἶναι καὶ αὔριο καὶ ἔτσι θὰ εἶναι ὡς τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου. **Τὸ σημερινὸ εὐαγγέλιο μ�ς φανερώνει θαυμάσια τὶ παθαίνουν ἐκεῖνοι ποὺ ἀποπειρῶνται νὰ ἐκπειράσουν τὸ Θεό, νὰ τιμηθοῦν οἱ ἴδιοι καὶ νὰ ταπεινώσουν Ἐκεῖνον.**

***

«*Καὶ ἐπηρώτησεν εἷς ἐξ αὐτῶν, **νομικός**, πειράζων αὐτὸν καὶ λέγων· διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;*» (Ματθ. κβ΄, 35-36). Αὐτὴ ἦταν ἡ τελευταία ἀπὸ μιὰ σειρὰ πειρασμῶν, μὲ τοὺς ὁποίους οἱ Ἰουδαῖοι προσπαθοῦσαν νὰ βροῦν ἀφορμὴ γιὰ νὰ καταδικάσουν τὸ Χριστό. Πόσο ἔχει ἐγκλωβίσει ὁ πονηρὸς τοὺς ἀνθρώπους! **Ἐνῶ ὁ Θεὸς προσπαθεῖ νὰ βρεῖ μιὰ μοναδικὴ καλὴ πράξη τοῦ μεγαλύτερου**

άμαρτωλοῦ γιὰ νὰ τὸν σώσει, οἱ ἄνθρωποι ἀγωνίζονται νὰ βροῦν μιὰ μοναδικὴ ἁμαρτία τοῦ δικαίου γιὰ νὰ τὸν θανατώσουν.

Τὴν πρώτη φορὰ οἱ ἀρχιερεῖς κι οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ δοκίμασαν τὸ Χριστὸ μὲ τὴν ἐρώτηση: «*ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς, καὶ τὶς σοι ἔδωκεν τὴν ἐξουσίαν ταύτην;*» (Ματθ. κα΄, 23). Στὴν ἐρώτηση αὐτὴ ὁ Χριστὸς ἀπάντησε μὲ ἄλλη ἐρώτηση, γιὰ τὸν Ἰωάννη τὸν Βαπτιστή, κατὰ πόσο δηλαδὴ πίστευαν πὼς τὸ βάπτισμά του ἦταν ἀπὸ Θεοῦ ἤ ἐξ ἀνθρώπων. Μὲ τὴν ἐρώτηση αὐτὴ ὁ Κύριος ἔφερε σὲ σύγχυση τοὺς ἐχθρούς Του, γιατὶ σκέφτηκαν μεταξύ τους : «*Ἐὰν εἴπωμεν ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ ἡμῖν, διατὶ οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· ἐὰν δὲ εἴπωμεν ἐξ ἀνθρώπων, φοβούμεθα τὸν ὄχλον· πάντες γὰρ ἔχουσι τὸν Ἰωάννην ὡς προφήτην*» (Ματθ. κα΄ 25-26).

Ἡ ἐρώτηση αὐτὴ κατέληξε σὲ δόξα τοῦ Χριστοῦ καὶ σὲ ὄνειδος τῶν ἐπικριτῶν Του, γιατὶ ἔτσι ἀποκαλύφθηκε ἡ δειλία τους νὰ ποῦν τὴν ἀλήθεια. Ταυτόχρονα ὅμως τοὺς δίδαξε πὼς ὁ Ἰωάννης ἦταν σταλμένος ἀπὸ τὸ Θεὸ καί, κυρίως, πὼς ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἦταν ὁ οὐράνιος κυβερνήτης. Στὴν περίπτωση αὐτὴ βρέθηκαν σὲ ἀμηχανία καὶ ἔχθρα μεταξύ τους οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ποὺ πολεμοῦσαν τὸ Χριστό.

Στὴ συνέχεια οἱ Φαρισαῖοι κι οἱ Ἡρωδιανοὶ προσπάθησαν νὰ παγιδέψουν τὸ Χριστὸ μὲ τὴν ἐρώτηση ἄν ἔπρεπε ἤ ὄχι νὰ πληρώνουν φόρο στὸν Καίσαρα: «*Εἰπὲ οὖν ἡμῖν, τί σοι δοκεῖ; ἔξεστι δοῦναι κῆνσον τῷ Καίσαρι ἤ οὔ;*» (Ματθ. κβ΄, 17). Ὁ Χριστὸς κοίταξε τὸ νόμισμα ποὺ εἶχε τὴν εἰκόνα τοῦ Καίσαρα κι ἀπάντησε: «*Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ*» (Ματθ. κβ΄, 21). Κι αὐτὴ ἡ δοκιμασία κατέληξε στὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ καὶ στὴν ντροπὴ ἐκείνων ποὺ ρώτησαν. Μὲ τὰ λόγια Του ὁ Χριστὸς πρόσθεσε ἕνα ἀκόμα τοῦβλο στὴν οἰκοδομὴ τῆς διδασκαλίας Του. Μᾶς ἄφησε ἔτσι ἕνα ὑπέροχο καὶ οὐσιῶδες μάθημα καὶ ταυτόχρονα ντρόπιασε τοὺς ὑποκριτές, ἀποκαλύπτοντας τοὺς πονηροὺς σκοπούς τους. Μὲ τὴ δοκιμασία αὐτὴ οἱ παλιοὶ παραδοσιακοὶ ἐχθροί – οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Ἡρωδιανοί – συνεργάστηκαν. Οἱ πρῶτοι ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ φανοῦν πατριῶτες καὶ φίλοι τοῦ λαοῦ καὶ οἱ δεύτεροι, ἐπειδὴ ἦταν πιστοὶ στοὺς Ρωμαίους, τοὺς κυρίαρχους τῆς Παλαιστίνης.

Μετὰ πλησίασαν τὸ Χριστὸ οἱ Σαδδουκαῖοι, μὲ μιὰ καινούργια δοκιμασία.

Ὅταν πέθαναν ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον ἑπτὰ ἀδέρφια, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ Μωσαϊκὸ Νόμο εἶχαν ὅλοι τους μὲ τὴ σειρὰ τὴν ἴδια γυναίκα, στὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν σὲ ποιὸν ἀπ’ ὅλους θ’ ἀνῆκε ἡ γυναίκα; Στὴν ἀνόητη αὐτὴ ἐρώτηση ποὺ οἱ ὑποκριτὲς νόμιζαν πὼς ἦταν πολὺ ἔξυπνη, γιὰ νὰ παγιδέψουν τὸ Χριστό, ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀπάντησε: «*Ἐν τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐκγαμίζονται, ἀλλ’ ὡς ἄγγελοι Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι*» (Ματθ. κβ΄, 30). Στοὺς Σαδδουκαίους ποὺ εἶχαν καλὴ θύραθεν παιδεία καὶ δὲν πίστευαν οὔτε στὴν Ἁγία Γραφὴ οὔτε στὴ μετὰ θάνατον ζωή, ὁ Κύριος ἄρπαξε τὴν εὐκαιρία νὰ στηρίξει τὴν πίστη στὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴ καὶ στὴν ἀνάσταση λέγοντας: «*Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ*

ρηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λέγοντος, ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων» (Ματθ. κβ΄, 31-32). Ἔτσι κι αὐτὸς ὁ πειρασμὸς εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ νικήσει ὁ Χριστὸς καὶ νὰ χάσουν ἐκεῖνοι. Ὁ Κύριος δίνει ἀπαντήσεις στὶς ἐρωτήσεις τους, ποὺ κανένας ἄλλος δὲ θὰ μποροῦσε νὰ δώσει. Κι ἔτσι ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀνοησία τῶν ὑποκριτῶν ἀποδείχτηκε.

Τέλος, ὅταν οἱ Σαδδουκαῖοι, ποὺ ὁ κόσμος τοὺς λογάριαζε ἀνθρώπους σοφούς, ὅπως βέβαια πίστευαν κι οἱ ἴδιοι, ἔνιωσαν ὅτι νικήθηκαν, τότε συνεργάστηκαν μὲ τοὺς χειρότερους ἐχθρούς τους, τοὺς Φαρισαίους. Συμφώνησαν νὰ συνδυάσουν τὴν ἐπίθεσή τους κι ἕνας ἀπ’ αὐτοὺς ρώτησε τὸν Χριστὸ ἐξ ὀνόματος ὅλων: *ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ*; Μὲ τὶς ἐρωτήσεις αὐτὲς οἱ ὑπηρέτες τοῦ σκότους πίστευαν πὼς θὰ παγιδέψουν τὸ Χριστό, πὼς θὰ βροῦν ἀφορμὴ νὰ Τὸν καταδικάσουν. Εἶχαν ποδοπατήσει τὶς μέγιστες ἐντολὲς ποὺ ἔδωσε ὁ Θεὸς μέσῳ τοῦ Μωυσῆ κι ἔμειναν μὲ δυὸ μόνο ἄδεια ὄστρακα: τὴν περιτομὴ καὶ τὸ σαββατισμό, τὴν τήρηση δηλαδὴ τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου. Εἶναι ἀλήθεια πὼς κι αὐτὲς ἦταν ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, μὰ ὄχι ἀπὸ τὶς μεγάλες, τὶς βασικές. Ὅταν δόθηκαν δὲν ἦταν τόσο στεῖρες καὶ ἀσήμαντες, ὅσο ἀργότερα ποὺ κατανοήθηκαν. Οἱ Σαδδουκαῖοι νόμιζαν πὼς ὁ Χριστὸς θὰ ἔδινε μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπο ἔμφαση σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς: στὴν περιτομή, στὸ σαββατισμὸ ἢ σὲ κάποια ἄλλη νέα δική Του ἐντολή. Σκέφτονταν «*Ἂν πεῖ πὼς ἡ μέγιστη ἐντολὴ εἶναι ἡ περιτομή, θὰ Τὸν κατηγορήσουμε πὼς ὑποτιμᾶ τὴν τήρηση τοῦ Σαββάτου. Ἂν πεῖ πὼς τὸ Σάββατο εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἐντολή, θὰ Τὸν κατηγορήσουμε πὼς μειώνει τὴν περιτομή. Ἂν ὑποστηρίξει κάποια δική Του ἐντολή, θὰ Τὸν κατηγορήσουμε πὼς ὑποτιμᾶ τὸν ἀρχαῖο νόμο τοῦ Θεοῦ*». Ἦταν ἀνίκανοι μὲ τὸν ἀδύναμο νοῦ τους νὰ ὑποψιαστοῦν πὼς ὁ Χριστὸς θὰ τόνιζε αὐτὸ στὸ ὁποῖο ἐκεῖνοι ἦταν ἐντελῶς ἀδύναμοι, πὼς μιλώντας γιὰ τὸ παλιό, ἐξέφραζε τὸ καινούριο.

«*Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ· ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου· αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή· δευτέρα δὲ ὁμοίᾳ αὐτῇ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν*» (Ματθ. κβ΄ 37, 38, 39). Κι οἱ δυὸ αὐτὲς ἐντολὲς ὑπάρχουν στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἄν καὶ δὲ θὰ τὶς συναντήσουμε μαζί. Βρίσκονται σὲ δύο διαφορετικὰ βιβλία τοῦ Μωυσῆ (Δευτερονόμιο στ΄ 5 καὶ Λευϊτικὸ ιθ΄ 18). Δὲν περιέχονται στὶς Δέκα Ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, ποὺ συνιστοῦν τὸ θεμέλιο ὅλου τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου. Ἀναφέρονται συμπτωματικὰ καὶ γι’ αὐτὸ δὲν τὶς ἔχουν προσέξει πολλοί. Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονὸς ὅτι τοποθετήθηκαν ἀνάμεσα στὶς μικρότερες ἐντολές. **Αὐτὸ ἔγινε μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι τότε δὲν ἦταν ἕτοιμοι νὰ δεχτοῦν τὶς ἐντολὲς αὐτές**. Πρέπει νὰ φοιτήσει σὲ κατώτερο σχολεῖο κανεὶς κι ἔπειτα σὲ ἀνώτερο. **Ὁ Δεκάλογος τοῦ Μωυσῆ ἀντιπροσωπεύει τὸ κατώτερο σχολεῖο προετοιμασίας γιὰ τὸ ἀνώτερο σχολεῖο τῆς ἀγάπης**.

«*Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου*». Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη καὶ μέγιστη ἐντολή. Ἡ δεύτερη πηγάζει ἀπὸ τὴν πρώτη κι ἐξαρτᾶται ἀπ’ αὐτήν.

Ὑπάρχει ἀγάπη μὲ ἐντολή; Ὄχι, δὲν ὑπάρχει. Δυστυχῶς ὅμως, πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἐντολὲς γιὰ τὴν ἀγάπη, ἐπειδὴ ἡ σκοτισμένη καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ξεχάσει τὴ φυσικὴ ἀγάπη ποὺ πρέπει νὰ 'χει γιὰ Ἐκεῖνον ποὺ ἀγαπᾶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ μητέρα δὲν ὑπενθυμίζει στὸ παιδὶ πὼς πρέπει νὰ τὴν ἀγαπᾶ, ἐκτὸς ἄν τὸ παιδί της τὴν ξεχνᾶ, τὴν περιφρονεῖ, τὴν θλίβει πολὺ καὶ γλιστρᾶ στὸν ὀλισθηρὸ δρόμο τῆς κοσμικῆς ἀγάπης. Σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση ἡ ἀγάπη πρὸς τὴ μητέρα γίνεται ἐντολή, ὄχι τόσο γιὰ τὴ μητέρα, ὅσο γιὰ τὸ παιδί. Ὁ Θεὸς δὲ δίνει καμιὰ ἐντολῆ ἀγάπης στοὺς ἀγγέλους, γιατὶ βρίσκονται κοντά Του κι εἶναι φυσικό τους νὰ Τὸν ἀγαποῦν.

Εἶναι μεγάλη ντροπὴ γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος τὸ γεγονὸς ὅτι προκάλεσε τὴν ἐντολὴ αὐτῆ τῆς ἀγάπης. Ἡ ἐντολὴ γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι συνάμα ἐπίπληξη πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Ὅποιος ἔχει τὴν παραμικρὴ ἰδέα γιὰ ἐκεῖνα ποὺ κάνει ὁ Θεὸς γι' αὐτὸν καὶ γιὰ ὅ,τι ἑπομένως ὀφείλει ὁ ἴδιος στὸ Θεό, πρέπει νὰ νιώσει πραγματικὰ πολὺ μεγάλη ντροπή, ποὺ ἔγινε αἴτιος νὰ δεχτεῖ τέτοια ἐντολή. Τὸ ν' ἀγαπᾶ τὸ Θεὸ ὁ ἄνθρωπος εἶναι πιὸ φυσικὸ ἀπ' ὅ,τι εἶναι γιὰ ἕνα παιδὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴ μητέρα του. Ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸ Θεὸ ἑπομένως, χωρὶς τὴν ὕπαρξη καμιᾶς ἐντολῆς, εἶναι πιὸ προφανής, ἀπ' ὅ,τι εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὴ μητέρα του.

Γιατὶ τὸ παιδὶ ἀγαπᾶ τὴ μητέρα του; Ἐπειδὴ νιώθει πὼς ἡ μητέρα του τὸ ἀγαπᾶ. **Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος δὲ νιώθει τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἴδιο; Ἐπειδὴ ἡ καρδιά του ἔχει σκληρυνθεῖ, ἡ πνευματική του ὅραση ἔχει σκοτιστεῖ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ὁ Χριστὸς ἦρθε στὸν κόσμο γιὰ νὰ προετοιμάσει τὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων, νὰ τὶς κάνει νὰ νιώσουν τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, νὰ δώσει φῶς στὴ σκοτισμένη πνευματικὴ ὅρασή τους.**

Ὁ **ὅσιος Τύχων τοῦ Ζαντόσκ** γράφει στὸν Α' τόμο τῶν Ἔργων του: «**Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ὑπέρτατο ἀγαθό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται κάθε ἀγαθὸ καὶ κάθε εὐλογία. Τὸ νὰ ζεῖς κοντὰ στὸ Θεὸ εἶναι ἡ εὐτυχία μέσα στὴ δυστυχία, πλοῦτος μέσα στὴ φτώχεια, ἀνάπαυση μέσα στὴ στέρηση. Ἀγάπα Τον, ὡς τὸ ὑπέρτατο ἀγαθὸ καὶ τὴν ὑπέρτατη εὐλογία, περισσότερο ἀπὸ κάθε πλάσμα, περισσότερο ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα σου, περισσότερο ἀπὸ σύζυγο καὶ παιδιά, περισσότερο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό σου**».

Ὁ Χριστὸς ἦρθε στὸν κόσμο ὡς ἡ μέγιστη καὶ ἰσχυρότερη ἔκφραση τῆς ἀναλλοίωτης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἦρθε γιὰ ν' ἀνάψει ξανὰ τὸ σβησμένο πῦρ τῆς ἀγάπης στὶς καρδιὲς τῶν παιδιῶν τοῦ Θεοῦ, νὰ καταστήσει γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ φυσικὸ ἐκεῖνο ποὺ κάποτε ἦταν ἐντελῶς αὐτονόητο στοὺς ἀνθρώπους, ὅπως καὶ στοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸ ἔγινε ἀφύσικο. Ἂν μιὰ μητέρα δὲν ἀγαποῦσε τὸ παιδί της, θὰ μποροῦσε τὸ παιδὶ ν'

ἀγαπήσει τὴ μητέρα του; Ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἀγαποῦσε τὸν ἄνθρωπο, θὰ μποροῦσε ὁ ἄνθρωπος ν' ἀγαπήσει τὸ Θεό; **Ὁ Θεὸς ὅμως ἀπὸ τὴν ἀρχή – καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀκόμα - ἀγαπᾶ τὸν ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι φυσικὸ στὸν ἄνθρωπο ν' ἀγαπᾶ τὸ Θεό.**

Στὴν ἀρχιερατικὴ προσευχή Του ὁ Χριστὸς πρὶν ἀπὸ τὸ πάθος, εἶπε στὸν οὐράνιο Πατέρα Του: «*...ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σὺ μὲ ἀπέστειλας καὶ ἠγάπησας αὐτοὺς καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας*» (Ἰωαν. ιζ΄ 23). **Τὶ ὑπέροχα καὶ παρηγορητικὰ λόγια! Ὁ Θεὸς ἔχει πατρικὴ ἀγάπη γιὰ μᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς κι ἀκάθαρτους ἀνθρώπους, ἀγάπη σὰν κι αὐτὴν ποὺ ἔχει γιὰ τὸ μονογενή Του Υἱό. Ἐκεῖνοι ποὺ μποροῦν νὰ γνωρίζουν καὶ νὰ νιώθουν τὸ βάθος τῆς ἄσβεστης φλόγας τῆς θεϊκῆς ἀγάπης, δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ καμιὰ ἐντολὴ ἀγάπης. Τὸ ἀντίθετο μάλιστα, θὰ ἔνιωθαν ντροπὴ ἄν κάποιος τοὺς ἔδινε ἐντολὴ πὼς πρέπει ν' ἀγαποῦν τὸ Θεό, ν' ἀνταποδώσουν ἀγάπη στὴν ἀγάπη.**

Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ποὺ ἔγειρε τὸ κεφάλι του στὸ στῆθος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ του, ἐκεῖνος ποὺ εἶχε τὴν πληρέστερη δυνατὴ ἀντίληψη τοῦ βάθους καὶ τῆς γλυκύτητας τῆς θείας ἀγάπης ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀνεξάντλητη πηγή της, γράφει: «*ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι Αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς*» (Ἰωαν. δ΄, 10). Καὶ παρακάτω: «Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτόν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς» (Αὐτ. δ΄, 19).

Προσέξτε μὲ τὶ τρόπο γράφει! **Αὐτὰ δὲν εἶναι ἐπιτηδευμένα λόγια κάποιου σοφοῦ κοσμικοῦ διανοητῆ. Εἶναι τὸ μουρμούρισμα καὶ τὸ ψέλλισμα τῆς καρδιᾶς κάποιου ποὺ εἶχε δοκιμάσει τὴν ἀγάπη ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πηγή της καὶ χρησιμοποιεῖ μὲ χαρὰ κι εὐχαρίστηση τ' ἁπλούστερα λόγια γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴν ἀνέκφραστη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.**

Ἄς δοῦμε τώρα τὶ γράφει **γιὰ τὴν ἀγάπη** ἕνας ἄλλος ἀπόστολος, ποὺ πρὶν μισοῦσε καὶ καταδίωκε τὸν Χριστό: «*Τὶς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λιμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα; .... πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βᾶθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρῖσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν*» (Ρωμ. η΄ 35, 38-39).

Ἀπὸ τότε ποὺ δημιουργήθηκε ὁ κόσμος, δὲν πιστεύω πὼς διατύπωσε κάποιος ἄνθρωπος καλύτερα τὴν ἀγάπη. Αὐτὴ δὲν εἶναι ἀγάπη σύμφωνη μὲ κάποια ἐντολὴ ἤ προϊὸν ἐντολῆς. Οἱ ἐντολὲς δίνονται σ' ἐκείνους ποὺ τοὺς ἀξίζει νὰ τιμωρηθοῦν ἐπειδὴ εἶναι ἀναίσθητοι στὴν ἀγάπη κι ἡ ἀγνωμοσύνη τους στὸ Θεὸ ἔφτασε στὸν οὐρανό. Οὔτε ὁ Χριστός, οὔτε οἱ ἀπόστολοι, οὔτε κι ὅλοι οἱ χοροὶ ἐκείνων ποὺ ἀγαποῦν τὸ Θεὸ τόσο στὸν οὐρανὸ ὅσο

καὶ στὴ γῆ, ἔχουν ἐκφράσει καλύτερα τὴν ἐντολὴ γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἤ ἔδωσαν πιὸ ἰσχυρὸ κίνητρο στὴν τήρηση τῆς ἐντολῆς αὐτῆς, ἀπὸ τὴν ἁπλὴ ὑπενθύμιση πὼς **αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς**.

Βιβλία ὁλόκληρα θὰ μποροῦσα νὰ γραφοῦν – κι ἔχουν γραφεῖ - μὲ**ἀποδείξεις τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς** καὶ γιὰ λόγους ποὺ ἔχουμε κι ἐμεῖς ν’ ἀγαπᾶμε τὸ Θεό. **Ὁλόκληρος ὁ κτιστὸς κόσμος, ὁρατὸς καὶ ἀόρατος, εἶναι μιὰ ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς. Ἡ φύση ὁλόκληρη - ὁ ἥλιος, τὰ ἄστρα, οἱ ἐποχές, τὸ διάστημα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου κάτω ἀπὸ τὸ μάτι τῆς θείας πρόνοιας, ἡ μεγάλη ἀνοχὴ τοῦ Θεοῦ στοὺς ἁμαρτωλούς**, ἡ ἀόρατη μὰ δυναμικὴ παρουσία τῶν δικαίων καὶ πολλὰ ἄλλα ποὺ δὲν μποροῦν ν’ ἀναφερθοῦν ξεχωριστά, εἶναι ὅλα ἀποδείξεις τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γιὰ μᾶς. Ἀλλὰ γιατὶ ν’ ἀπαριθμοῦμε ὅλ’ αὐτά, ὅταν εἶναι ἀρκετὸ νὰ ποῦμε ἁπλὰ πὼς ὁ Θεὸς μᾶς ἀγαπᾶ, πὼς ***αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς***; **Ἡ κάθοδος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους, τὰ ἔργα Του καὶ τὸ Πάθος Του γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὑπερβαίνουν μὲ τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴ λαμπρότητά τους κάθε ἄλλη ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ**. **Ἡ διδασκαλία Του τὸ φανερώνει αὐτό, τὰ ἔργα Του τὸ βεβαιώνουν, τὸ Πάθος Του τὸ σφραγίζει**. Ἑπομένως οἱ ἐντολές Του γιὰ τὴν ἀγάπη ἔπρεπε νὰ εἶναι στὴν καρδιά μας μία φυσικὴ αἴσθηση ὅμοια μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὴ μητέρα του· ὅμοια μὰ πολὺ ἰσχυρότερη.

Γιατὶ ὁ Κύριος μὲ τὴν ἐντολή Του μᾶς λέει ν’ ἀγάπᾶμε τὸ Θεὸ μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ καὶ ὅλη τὴ διάνοιά μας; Πρῶτο, ὥστε ἡ ἐντολὴ αὐτὴ νὰ χαραχτεῖ ὅσο τὸ δυνατὸ βαθύτερα στὸ νοῦ μας. **Δεύτερο**, γιὰ νὰ δείξει πὼς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἀποκλείει κάθε ἄλλη ἀγάπη, κάθε ἀπόσχιση τῆς ἀγάπης, κάθε ὑπηρεσία σὲ δύο κυρίους – στὸ Θεὸ καὶ τὸν μαμμωνά.

Ὑπάρχει ὅμως καὶ μιὰ ἄλλη, βαθύτερη ἔννοια. Ὁ Θεὸς εἶναι Τριαδικός – Πατήρ, Υἱὸς καὶ Ἅγιο Πνεῦμα - ἀλλὰ ἐν μονάδι. Κι ὁ ἄνθρωπος ὅμως εἶναι τριαδικός – καρδιά, ψυχὴ καὶ νοῦς. Ὁ Πατέρας ἀγαπᾶ τὸν ἄνθρωπο, ὁ Υἱὸς ἀγαπᾶ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀγαπᾶ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ Θεὸς ὁλόκληρος ἀγαπᾶ τὸν ἄνθρωπο. **Ἐμεῖς ἑπομένως ἔχουμε τὴν ἐντολή, ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος ν’ ἀγαπᾶ ὁλόκληρο τὸν Θεό. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾶ μὲ ὅλη Του τὴν καρδιά, ὅλη τοῦ τὴν ψυχὴ καὶ ὅλο του τὸ νοῦ, τότε ἀγαπᾶ ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος**. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾶ τὸν Πατέρα καὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀγαπᾶ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τότε ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾶ ὁλόκληρο τὸ Θεό. Ὅταν ἕνα μέρος τοῦ ἀνθρώπου ἀγαπᾶ ἕνα μέρος τοῦ Θεοῦ, τότε ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι πλήρης. Τότε ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι ἀγάπη. Ἕνας διαιρεμένος ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ὅπως κι ἕνας διαιρεμένος Θεός, δὲν εἶναι Θεός.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος λέει πὼς ἀγαπᾶ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ δὲ γνωρίζει τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, δὲν ἔχει τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος λέει πὼς ἀγαπᾶ τὸν Υἱό,

ἀλλὰ δὲ γνωρίζει τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἤ πὼς ἀγαπᾶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἀλλὰ δὲ γνωρίζει τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, τότε δὲν ἀγαπᾶ τὸν Θεό, γιατὶ δὲ γνωρίζει τὸ Θεὸ στὴν πληρότητά Του. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο**ὁ ἄνθρωπος ποὺ λέει πὼς ἀγαπᾶ τὸ Θεὸ μόνο μὲ τὴν καρδιὰ ἤ μὲ τὴν ψυχὴ ἤ μὲ τὸ νοῦ του, δὲν ἀγαπᾶ τὸ Θεό, γιατὶ δὲν γνωρίζει ὁλόκληρο τὸν ἑαυτό του ἤ, στὴν πραγματικότητα, δὲν ξέρει ν' ἀγαπᾶ. Ἡ ἀγάπη, ἡ πραγματικὴ ἀγάπη, ὁδηγεῖται ἀπὸ τὸ πλῆρες στὸ πλῆρες.**

Βλέπετε, πὼς μὲ τὸ ἐσωτερικὸ κι ἀνεξάντλητο περιεχόμενό τους, οἱ ἁπλὲς αὐτὲς ἐντολὲς ἀπορρίπτουν ὅλες τὶς αἱρέσεις ἐναντίον τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ; Κι ἀκόμα, πὼς ἀπ' αὐτὲς κονιορτοποιοῦνται ὅλες οἱ δευτερογενεῖς ψυχολογικὲς ἑρμηνεῖες κάποιων σύγχρονων ἐπιστημόνων, ποὺ διαιροῦν τὸν ἐσωτερικὸ ἄνθρωπο καὶ τὸν βλέπουν ὡς κάτι ἐντελῶς ἀνάξιο καὶ ἀξιοθρήνητο;

«*Δευτέρα δὲ ὁμοίᾳ αὐτῇ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν*» (Ματθ. κβ΄ 39). **Δὲ λέει πὼς εἶναι ἴσης ἀξίας μὲ τὴν πρώτη, ἀλλὰ ὁμοίᾳ αὐτῇ.** Ἡ δεύτερη ἐντολὴ μιλάει γιὰ τὴν ἀγάπη ὄχι πρὸς τὸ Δημιουργό, ἀλλὰ πρὸς τὰ δημιουργήματα. Τὸ παιδὶ ποὺ ἀγαπᾶ τὴ μητέρα του, ἀγαπᾶ κι ὅλα ὅσα λέει ἤ κάνει ἡ μητέρα του. Τὸ παιδὶ ποὺ ἀγαπᾶ τὴ μητέρα του, ἀγαπᾶ κυρίως τ' ἀδέρφια καὶ τὶς ἀδερφές του. Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ μητέρα του δυναμώνει τὴν ἀγάπη γιὰ τ' ἀδέρφια του. Ὅποιος ἀγαπᾶ τοὺς γονεῖς του, εἶναι φυσικὸ ν' ἀγαπᾶ καὶ τ' ἀδέρφια του. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀγαπᾶ τοὺς γονεῖς του, σπάνια θ' ἀγαπήσει τ' ἀδέρφια του. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο**ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾶ τὸ Θεό, εὔκολα θ' ἀγαπήσει τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους σὰν ἀδέρφια του** ἐν Θεῷ. **Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἀγαπᾶ τὸ Θεό, αὐταπατᾶται ἄν νομίζει πὼς ἀγαπᾶ τοὺς ἀνθρώπους. Στὴν καλλίτερη περίπτωση τέτοιος ἄνθρωπος θὰ 'χει μόνο κάποια ὁμιχλώδη συμπάθεια γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ κι αὐτὴ ἀκόμα θὰ προέρχεται ἀπὸ φιλαυτία.**

Ἡ ἐντολὴ αὐτή, μ' ὅλο ποὺ τὴ συναντᾶμε καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἀπὸ τὰ χείλη τοῦ Χριστοῦ, ἀκούγεται ἐντελῶς καινούργια. Σ' ἕνα ἄλλο σημεῖο ἀναφέρει πάλι ὁ Ἰησοῦς: «*Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους*» (Ἰωαν. ιγ΄, 34). Εἶναι καινή, καινούργια, πρῶτο ἐπειδὴ τὴν εἶπε Ἐκεῖνος ποὺ ἔδειξε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τὴ μεγαλύτερη ἀγάπη στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου. Δεύτερο, ἐπειδὴ ἡ ἔννοια «*ἀλλήλους*» ἐπεκτείνεται πολὺ μακρύτερα ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ καὶ φτάνει σ' ὅλους τοὺς λαοὺς τοῦ Θεοῦ. «*Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν*», λέει ὁ Κύριος. «*ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε;*» (Ματθ. ε΄, 44-46). **Ὁ Θεὸς δὲν κάνει τὸν ἥλιο Του νὰ λάμπει καὶ στοὺς ἐχθρούς μας; Δὲ στέλνει τὴ βροχή Του καὶ σ' ἐκείνους ποὺ δὲ σ' ἀγαποῦν; Ἐσὺ πρέπει ν' ἀγαπᾶς τοὺς ἀνθρώπους γιὰ χάρη τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ὁ διαχωρισμὸς τῶν δικαίων ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀνήκει στὸ Θεό.**

Οἱ πλησίον μας εἶναι ὁ ὁρατὸς χῶρος ὅπου δείχνουμε τὴν ἀγάπη μας γιὰ

τὸν ἀόρατο Θεό. Σὲ ποιὸν θὰ βεβαιωθεῖ ἡ ἀγάπη μας γιὰ τὸ Θεό, ἄν ὄχι στοὺς ἀνθρώπους ποὺ ζοῦν μαζί μας στὴ γῆ; Ὁ Θεὸς εὐαρεστεῖτε ἀπὸ τὴν ἀγάπη μας γιὰ τὸν πλησίον, ὅπως ἡ μητέρα χαίρεται ὅταν κάποιος ξένος δείχνει τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸ παιδί της. **Εἶναι τόσο οὐσιαστικὸ νὰ δείχνουμε τὴν ἀγάπη μας πρὸς τὸν Θεὸ μέσῳ τῆς ἀγάπης μας πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γύρω μας, ὥστε ὁ ἀπόστολος τῆς ἀγάπης ἀποκαλεῖ ψεύτη ἐκεῖνον ποὺ λέει πὼς ἀγαπᾶ τὸ Θεὸ ἀλλὰ μισεῖ τὸν ἀδερφό του**: «*Ἐὰν τις εἴπῃ ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐστίν*» (Α’ Ἰωαν. δ’, 20).

Οἱ πλησίον εἶναι γιὰ μᾶς ἕνα σχολεῖο, ὅπου ἀσκούμαστε στὴν πιὸ τέλεια ἀγάπη – στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Κάθε πράξη ἀγάπης ποὺ κάνουμε γιὰ τὸν ἄλλον, πληροῖ τὴν ἀγάπη μας γιὰ τὸ Θεό. Ἡ βάση τῆς ἀγάπης μας γιὰ τὸν πλησίον φανερώνεται καθαρά, μὲ ἔργα καὶ μὲ λόγια, ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο καὶ τοὺς ἀποστόλους Του, καθὼς κι ἀπὸ τὴν χορεία ὅλων ἐκείνων ποὺ εὐαρέστησαν στὸ Θεό, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς θεοφόρους πατέρες μας καὶ τοὺς μάρτυρες. **Τὰ μεγαλύτερα ἔργα ἀγάπης εἶναι ἡ φιλανθρωπία, ἡ συγχώρηση τῶν προσβολῶν, ἡ προσευχὴ γιὰ τοὺς ἄλλους, ἡ βοήθεια στοὺς ἀδυνάτους, ἡ διόρθωση τῶν ὑπερηφάνων, ἡ ἐπίπληξη τῶν ἀνόμων, ἡ διδασκαλία τῶν ἀγραμμάτων, ἡ ἀπόκρυψη τῶν ἀδυναμιῶν τῶν ἄλλων, ὁ ἔπαινος τῶν ἀρετῶν τῶν ἄλλων, ἡ ὑπεράσπιση τῶν καταπιεσμένων καὶ ἡ θυσία τῆς ζωῆς μας γιὰ τοὺς ἄλλους.** «*Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ*» (Ἰωαν. ιε΄, 13). **Ὅταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος κάνει ἀκόμα καὶ τὴ μεγαλύτερη θυσία γιὰ ὁποιοδήποτε ἄλλο λόγο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγάπη, ἡ θυσία του εἶναι ἄκαρπη** (βλ. Α΄ Κορ. ιγ΄, 3). **Ὅποιος ἔχει ἀγάπη, τὰ ἔχει ὅλα. Αὐτὸς ἐκπληρώνει ὅλον τὸ νόμο.**

Τέλος, ἄς ἀναφέρουμε τὴ βαθιὰ ἀντίληψη τοῦ ἀποστόλου Παύλου γιὰ τὴν **Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ**, ἀπ’ ὅπου προκύπτει φυσικὰ καὶ ἀβίαστα ἡ ἀντίληψη τῆς ἀγάπης γιὰ τὸν πλησίον μας. **Ὅλοι οἱ πιστοὶ εἴμαστε μέλη τοῦ Χριστοῦ, ζωντανὰ τμήματα τοῦ Σώματός Του** (βλ. Ἐφ. κεφ. δ΄ & ε΄, Α΄ Κορ. στ΄ 15). Συμμετέχουμε ὅλοι σ’ ἕνα μεγάλο, ζωντανὸ ὀργανισμὸ καὶ διαμορφώνουμε τὸ οὐράνιο σῶμα, **κεφαλὴ τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ Χριστός**. Ἔτσι, λοιπόν, **πρέπει νὰ βοηθᾶμε μὲ ἀγάπη ὁ καθένας τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν πρόοδο τοῦ ἄλλου. Ὅταν προοδεύει ἕνα μέλος τοῦ σώματος, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὴν ὠφέλεια ὅλου τοῦ σώματος. Ὅταν ἕνα μέλος τοῦ σώματος εἶναι ἄρρωστο, τότε ὅλο τὸ σῶμα ὑποφέρει καὶ ἀσθενεῖ. Ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν πλησίον μας ὑπηρετεῖ τόσο τὴ δική μας ὑγεία, ὅσο καὶ τὴ δική του. Ἡ ἀγάπη εἶναι ὑγεία· τὸ μίσος εἶναι καταδίκη.**

Οἱ δύο αὐτὲς ἐντολὲς γιὰ τὴν ἀγάπη εἶναι οἱ μέγιστες τοῦ Νόμου τοῦ Θεοῦ. Μεγαλύτερες οὔτε ὑπῆρξαν οὔτε καὶ πρόκειται νὰ ὑπάρξουν στὴ γῆ. Αὐτὸς εἶναι ὁ «*βασιλικὸς νόμος*», ὅπως τὸν ὀνομάζει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος (β΄, 8). Σ’

αὐτὸν στηρίζεται ὁ οὐρανὸς καὶ **μ' αὐτὸν σώζεται ἡ γῆ**. «*Ἐν ταύταις ταὶς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται*». (Ματθ. κβ΄, 40). **Ὁ Θεὸς ἔδωσε στὸ Μωυσὴ ὅλον τὸ νόμο ἀπὸ ἀγάπη. Ὁ Θεὸς ἐνέπνευσε τοὺς προφῆτες ἀπὸ ἀγάπη. Θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς πὼς οἱ τέσσερις πρῶτες ἐντολὲς ἀναφέρονται στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ κι οἱ ὑπόλοιπες ἕξι στὴν ἀγάπη τοῦ πλησίον μας, μ' ὅλο ποὺ καὶ οἱ δέκα ἀρχαῖες ἐντολὲς εἶναι ἁπλὴ σκιὰ τοῦ Νόμου τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴν ἀγάπη**. Θὰ μποροῦσε ἐπίσης νὰ πεῖ κανεὶς πὼς **κάθε καλὸ ποὺ μπορεῖ νὰ κάνει ὁ ἄνθρωπος προέρχεται ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸ Θεὸ καὶ τὸν συνάνθρωπό του**. Τέλος θὰ μποροῦσε νὰ εἰπωθεῖ πὼς **ὅλες οἱ ἁμαρτίες ποὺ διαπράχθηκαν ποτέ, ἦταν ἁμαρτίες ἐναντίον τῆς ἀγάπης, εἴτε γιὰ τὸ Θεὸ εἴτε γιὰ τὸν πλησίον**. Ἂν προχωρήσουμε περισσότερο στὴ θεώρηση τοῦ βάθους καὶ τῆς ἔκτασης τῶν δύο αὐτῶν ἐντολῶν, θὰ ποῦμε ἐλεύθερα πὼς **τόσο ὁ οὐρανὸς ὅσο καὶ ἡ γῆ ἐξαρτιῶνται ἀπ' αὐτές**· ὁλόκληρος ὁ κτιστὸς κόσμος, τόσο ὁ ἀγγελικὸς ὅσο καὶ ὁ ὑλικός.

Προσέξτε τὶ κατόρθωσαν νὰ κάνουν μὲ τὴ συνωμοσία τους οἱ ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ! Προσέξτε τὶ πύρινες σπίθες χάραξαν τὴν πέτρα μὲ τὰ πανούργα χτυπήματά τους! Ἤθελαν νὰ ταπεινώσουν καὶ νὰ μπερδέψουν τὸ Χριστό. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ κονιορτοποιηθοῦν οἱ ἴδιοι καὶ νὰ ὑψωθεῖ ὁ Χριστὸς στὸ θρόνο τοῦ αἰώνιου Νομοδότη. Ἡ τελευταῖα αὐτὴ δοκιμασία πρόσφερε στὸ Χριστὸ αἰώνια δόξα καὶ σ' ὅλους ἐμᾶς πολύτιμη βοήθεια, μὲ τὸ νὰ μᾶς ἀποκαλύψει τὶς ἐντολὲς τῆς ἀγάπης.

Μετὰ τὴν ἀπάντηση αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ οἱ ἐχθροί Του ἀποστομώθηκαν. «*Οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι*» (Ματθ. κβ΄, 46). Κι ὄχι μόνο αὐτό. Σύμφωνα μὲ τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Μάρκου, ὁ νομικὸς ποὺ ἔκανε τὴν ἐρώτηση στὸν Κύριο, βρισκόταν πολὺ κοντὰ στὸ νὰ γίνει μαθητὴς τοῦ Κυρίου. Ὁ Κύριος τοῦ εἶπε: «*οὐ μακρὰν εἰ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ*» (Μαρκ. ιβ΄, 34). Κι αὐτὸ ἐπειδὴ ὅταν ἄκουσε ὁ νομικὸς τὴν καταπληκτικὴ ἀπάντηση τοῦ Κυρίου, δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατηθεῖ κι ἀναφώνησε: «*Καλῶς, διδάσκαλε, ἐπ' ἀληθείας εἶπας*» καὶ πρόσθεσε «*πὼς τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν πλείον ἐστι πάντων τῶν ὁλοκαυτωμάτων καὶ θυσιῶν*» (Μαρκ. ιβ΄ 32, 33). Ἐκεῖνος ποὺ λογάριαζε τὸν ἑαυτό του νικητή, βρέθηκε ἐξουθενωμένος. Αὐτοὶ ποὺ σκέφτηκαν νὰ τὸν παγιδέψουν, καταντροπιάστηκαν. Κι ἀπὸ τότε δὲν τολμοῦσε κανένας νὰ τοῦ κάνει τέτοιες ἐρωτήσεις.

Τότε ἦρθε ἡ σειρὰ τοῦ Χριστοῦ νὰ τοὺς ρωτήσει: «*Τὶ ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος υἱός ἐστι; Λέγουσιν αὐτῷ· τοῦ Δαβίδ. λέγει αὐτοῖς· πῶς οὖν Δαβίδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ λέγων· εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου; εἰ οὖν Δαβὶδ καλεῖ αὐτὸν Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστί;*» (Ματθ. κβ΄, 42-45). Μὲ τὴν ἐρώτησή Του αὐτὴ ὁ Κύριος ἤθελε πρῶτ' ἀπ' ὅλα νὰ κάνει σαφὲς πὼς ὁ **ἴδιος ἦταν ὁ Χριστός**. Δεύτερο ἤθελε νὰ δείξει σ' ἐκείνους ποὺ περίμεναν τὸν Μεσσία ὡς ἐπίγειο βασιλιὰ ἀπὸ τὸν Οἶκο Δαβίδ, ποὺ

θὰ ‘διωχνε τοὺς Ρωμαίους καὶ θὰ μετέτρεπε τὸν Ἰσραὴλ σ’ ἕνα δυνατὸ ἐπίγειο βασίλειο, πὼς **αὐταπαντῶνται**. Τρίτο νὰ φανερώσει πὼς **ἐκεῖνοι ποὺ Τὸν ἐκπειράζουν εἶναι ἐχθροί Του** καὶ τέταρτο, πὼς αὐτοί, ὡς **ἐχθροὶ τοῦ Χριστοῦ** ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἔρθει καὶ ποὺ εἶχε ἤδη ἔρθει, **θὰ κατατροπωθοῦν καὶ θὰ τιμωρηθοῦν**. Τὸ μόνο ποὺ Τοῦ ἔλεγαν, ἦταν: «*Υἱὸς Δαβίδ*». Μόνο αὐτὸ ἤξεραν. Ὁ Κύριος Ἰησοῦς καταγόταν πραγματικὰ ἀπὸ τὸν Οἶκο Δαβὶδ κι ἑπομένως, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τους ἦταν υἱὸς Δαβίδ.

***

Ὁ προφήτης Δαβίδ δὲ σκεφτόταν τὸ Μεσσία ὡς υἱό του κατὰ σάρκα μόνο, διαφορετικὰ δὲ θὰ τὸν ὀνόμαζε Κύριό του. Δὲν ὑπάρχει πουθενὰ κάποιος πρόγονος ποὺ νὰ ὀνομάζει τὸν ἀπόγονό του «Κύριο». **Ὁ Δαβὶδ ὅμως εἶδε «ἐν πνεύματι» καὶ ὁμολόγησε τὴ διπλὴ φύση τοῦ Χριστοῦ, τὴ θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη** καὶ τὸν ὀνόμασε Κύριο, «ἐν πνεύματι» πάλι. **Ὁ Δαβὶδ κατανόησε τὸ μυστήριο τῆς ἐνσάρκωσης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ** ἀπὸ παλιά, μὲ τὸ προφητικὸ πνεῦμα του, πολὺ καλύτερα ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους καὶ τοὺς Σαδδουκαίους, ποὺ εἶδαν τὸ Χριστὸ πρόσωπο μὲ πρόσωπο. Ὁ Χριστὸς θὰ γεννιόταν ἀπὸ τὸν Οἶκο του, **θὰ ‘παιρνε σάρκα ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο Μαρία, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴ γενιὰ τοῦ Δαβίδ**. Θὰ ἐρχόταν ὡς ὁ αἰώνιος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὴ θεία φύση Του. Κι ἔτσι ἦρθε. Ὁ Κύριος παραθέτει τὰ λόγια τοῦ Δαβὶδ ὄχι γιὰ νὰ τὰ διορθώσει, ἀλλὰ νὰ τὰ ἐπιβεβαιώσει. Ὅλα ὅσα προεῖδε καὶ προεῖπε ὁ Δαβὶδ ἦταν ἀληθινά. Ὅλα ἔγιναν ὅπως τὰ εἶχε γράψει. Ὁ Μεσσίας ποὺ εἶχε ὑποσχεθεῖ ὁ Θεὸς καὶ ἀνέμενε ὁ κόσμος, ἦρθε στὴ γῆ τόσο ὡς υἱὸς Δαβίδ, ὅσο καὶ ὡς Υἱὸς Θεοῦ. Μετὰ τὴν Ἀνάσταση καὶ τὴν Ἀνάληψή Του, πραγματικὰ «*ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς*» Ἑβρ. α΄, 3) κι ὅλοι οἱ ἐχθροί Του ἔγιναν ὑποπόδιο τῶν ποδῶν Του. Ἡ ἐξουσία Του ἦταν «*ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι*» (Ἐφ. α΄, 21).

Τώρα ἔχουμε ἕνα **ἀποκαλυμμένο μυστήριο**. Τότε ἦταν μιὰ μυστήρια ἀποκάλυψη. Ὁ Κύριος ἑπομένως δὲ μιλοῦσε γιὰ τὸν Ἑαυτό Του. Παρέθεσε ἁπλὰ τὴν προφητεία τοῦ Δαβίδ, ποὺ ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν οἱ Ἰουδαῖοι. **Γνώριζαν γράμματα, διάβαζαν τὶς λέξεις, μόνο τὸ νόημα τῶν λεγομένων δὲν μποροῦσαν νὰ κατανοήσουν** . Ὁ Κύριος ἀπὸ τὴν πλευρά Του δὲν τοὺς ἔλεγε τίποτα περισσότερο. Τοὺς ρωτοῦσε μόνο ἄν κατανοοῦσαν τὸ Νόμο, γιὰ τὸν ὁποῖο τοῦ εἶχαν κάνει τὴν ἐρώτηση: ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ; Ἔδωσε μιὰ καθαρὴ ἀπάντηση στὴν ἐρώτησή τους «*καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον*» (Ματθ. κβ΄, 46). Ἀποδείχτηκε ἔτσι καθαρὰ πὼς γνώριζε τὸ Νόμο, ἐνῶ ἐκεῖνοι τὸν ἀγνοοῦσαν, κι ἄς προφασίζονταν πὼς λογάριαζαν τοὺς ἑαυτοὺς παντογνῶστες στὸ νομικὸ χῶρο. Ὁ Κύριος δὲ γνώριζε μόνο τὸ γράμμα τοῦ Νόμου. **Κατανοοῦσε καὶ τὸ πνεῦμα του**, τὴν πνοή του. **Ἐκεῖνοι γνώριζαν μόνο τὸ γράμμα του**, ἀγνοοῦσαν τὸ πνεῦμα καὶ τὴ ζωή του. Αὐτὸ σημαίνει πὼς

στὴν πραγματικότητα δὲν ἤξεραν τίποτα. Κι αὐτὸ ποὺ γνώριζαν τοὺς ὁδηγοῦσε στὸν ὄλεθρο τὸ δικό τους, καθὼς κι ἐκείνων ποὺ τοὺς ἄκουγαν.

«*Οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπ᾽ ἐκείνης τῆς ἡμέρας, ἐπερωτῆσαι αὐτὸν οὐκέτι*» (Ματθ. κβ΄, 46). Οἱ συζητήσεις ποὺ εἶχαν μαζί Του τοὺς γέμισαν φόβο, γιατὶ νικητὴς ἔβγαινε πάντα Ἐκεῖνος. Δὲν μποροῦσαν νὰ Τὸν παγιδέψουν μὲ λόγια, ὥστε νὰ Τὸν καταδικάσουν. Τώρα, λοιπόν, ἄφησαν τὰ λόγια κατὰ μέρος κι ἔπιασαν τὸ χρυσὸ καὶ τὸ ἀσήμι, γιὰ νὰ δωροδοκήσουν τὸν Ἰούδα καὶ τοὺς ψευδομάρτυρες. Αὐτὸ ποὺ ἀπέτυχαν νὰ κάνουν μὲ τὰ λόγια, τὸ κατόρθωσαν μὲ τὸ ἀσήμι καὶ τὸ χρυσάφι. Κι αὐτὴ ἡ ἐπιφανειακὴ ἐπιτυχία τους ὅμως ἀποδείχθηκε τραγικὴ γι᾽ αὐτούς. Ἡ τελευταία αὐτὴ καὶ πιὸ ἄδικη καταφυγή τους ἔφερε τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα, ὅπως φάνηκε καὶ σ᾽ ὅλες τὶς προφορικὲς δοκιμασίες ποὺ Τοῦ ἔθεσαν. Γιατὶ πρόσφερε στὸ Χριστὸ τὴν τελευταία καὶ μοναδικὴ νίκη, ἐνῶ σ᾽ ἐκείνους ἔδωσε τὸ ἀνεπανόρθωτο χτύπημα καὶ τὸν αἰώνιο ὄλεθρό τους. Μόλις εἶχαν περάσει τρεῖς μέρες ἀπὸ τότε ποὺ πλήρωσαν ἀνθρώπους γιὰ νὰ συλλάβουν τὸ Χριστὸ καὶ νὰ ψευδομαρτυρήσουν ἐναντίον Του, ὅταν ἀναγκάστηκαν νὰ πληρώσουν φύλακες γιὰ νὰ κρύψουν τὴν Ἀνάστασή Του!

Θὰ ἦταν χίλιες φορὲς καλύτερα νὰ μὴν εἶχε γεννηθεῖ κάποιος ἄνθρωπος, παρὰ νὰ γεννηθεῖ καὶ νὰ σταθεῖ ἐνάντια στὸ Θεό. Ὅσοι θελήσουν νὰ ταπεινώσουν τὸ Θεό, θὰ ταπεινωθοῦν οἱ ἴδιοι, ἐνῶ ὁ Θεὸς θὰ δοξαστεῖ περισσότερο. Κι αὐτὸ εἶναι τὸ θαυμαστό. Δόξα καὶ αἶνος στὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, τώρα καὶ πάντα καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(Απόσπασμα από το βιβλίο «ΚΥΡΙΑΚΟΔΡΟΜΙΟ Β’ – ΟΜΙΛΙΕΣ Ε’ Αγίου Νικολάου Βελιμίροβιτς», Επιμέλεια – Μετάφραση: Πέτρος Μπότσης, Αθήνα 2013)

(Επιμέλεια ψηφιοποίησης: Ἀλαμπάνου Στυλιανή – alopsis.gr)

Συνιστούμε ανεπιφύλακτα στους επισκέπτες της ιστοσελίδος μας το εξαιρετικό βιβλίο με τις ομιλίες του Αγ. Νικολάου Βελιμίροβιτς:

Ἁγίου Νικολάου Βελιμίροβιτς
ὁμιλίες ε΄
κυριακοδρόμιο β΄
Μετάφραση-Επιμέλεια
Πέτρος Μπότσι
Αθήνα 2013